

DET SKA BÖRJAS I TID, SADE RÄVEN

Det ska börjas i tid! Eller hur var det nu? Det finns en hel del talesätt i svenskan som många känner sig osäkra kring och som kanske inte alltid används i sin ursprungliga form. Språkpoliserna förfasar sig. Men vad är rätt och vad är fel egentligen? Och varför har de gamla uttrycken förändrats?

Ursprungligen lyder talesättet *det ska böjas i tid det som krokigt ska bli*. Med tiden har den senare halvan av uttrycket fallit bort. Det är inget ovanligt – jämför till exempel med *man ska inte ropa hej* (förrän man är över bäcken) eller *surt sade räven* (om rönnbären). Vi släpper helt enkelt talesättets svans eftersom vi vet att uttrycket är så välbekant att vi blir förstådda ändå.

Men blir vi det? Det är kanske inte helt givet att alla förstår logiken i att något ska *böjas i tid*? Hur ska man kunna veta det om man inte är bekant med hela uttrycket från början? Och här händer det något intressant. Vi språkbrukare tar helt enkelt saken i egna händer och ger det förkortade talesättet en mer begriplig innebörd genom att förändra det. Vår hjärna konstruerar om det till något som verkar logiskt. Att något ska *börjas i tid* är ju faktiskt fullt rimligt.

Talesätt omvandlas ständigt på det här sättet. Vi leker med dem och vi anpassar dem efter den tid vi lever i. Vi gör dem begripliga för oss själva genom att, medvetet eller omedvetet, byta ut ålderdomliga ord mot snarlika ord som är mer bekanta för oss och därför får en mer logisk innebörd.

HÄR ÄR NÅGRA ANDRA EXEMPEL:

Dra alla över en kam → *Dra alla över en kant*

Skatta sig lycklig → *Skratta sig lycklig*

Ta det säkra för det osäkra → *Ta det säkra före det osäkra*

Döm om min förvåning → *Dröm om min förvåning*

Stopp och belägg → *Stopp på belägg*

Att talesätt förändras på det här foketymologiska sättet visar hur vi språkbrukare alltid strävar efter högsta möjliga effektivitet i språket. Obegripliga konstruktioner får ge plats åt andra som fyller en bättre funktion. Därför finns det egentligen ingen anledning att oroa sig över de förändringar som sker, eller slå ner på den som inte använder uttrycket så som det lät från början. Det kan naturligtvis kännas tråkigt att kontakten med gamla traditioner försvagas, men språkbruket är helt enkelt högsta norm. Så har det alltid varit.

Månadens fråga

FRÅGA: Varför heter det "brittsommar"? Har det någon koppling till namnet Britt? Eller har det något med britererna att göra?

SVAR: Brittsommar kallas en period med varma, soliga och sommarliknande dagar under hösten. Uttrycket hänger samman med den heliga Birgitta och Britta, som har namnsdag den 7 oktober. En del menar därför att det bara är perioder just runt den 7 oktober som kan kallas brittsommar. Men uttrycket har kommit att få en så pass vid betydelse att många pratar om brittsommar redan i slutet av augusti. Britererna (som alltså inte har något med saken att göra) kallar sin motsvarighet för *Indian summer*.